

14 Rozdíl mezi studentkami a studenty je statisticky významný.

15 Rozdíl mezi studentkami a studenty je statisticky významný.

16 Rozdíl mezi studentkami a studenty je statisticky významný.

17 Skutečnost, že se věk ukázal jako statisticky významný faktor, zatímco stupeň studia jako faktor statisticky nevýznamný, je dán tím, že metoda logistické regrese kontroluje vliv všech použitých sledovaných proměnných. V souvislosti se stupněm studia je tedy podstatné, že kontrolujeme mj. i vliv odlišného věkového složení studujících magisterského a bakalářského studia. Můžeme tedy říct, že podstatný je věk, a nikoli skutečnost, zda jde o studujícího bakalářského nebo magisterského cyklu, nebo jinak řečeno, studující stejného věku mají obdobné zkušenosti s nevídanou sexuální pozorností, a to nehledě na to, zda jde o magistry nebo bakaláře. Případné rozdíly ve zkušenostech studujících ma-

gisterského a bakalářského cyklu se tak s ohledem na tato zjištění jeví být způsobeny primárně jejich věkem.

18 Bereme zde v úvahu pouze ty formy obtěžování, které se u studujících vyskytly natolik často, že je možné identifikovat statisticky významné závislosti.

19 Především kvůli značně omezené možnosti studujících bránit se a situaci řešit, kvůli často výraznému věkovému rozdílu a přirozené autoritě a respektu vyučujících u studentů.

PhDr. Marta Vohlídalová vystudovala sociologii na Fakultě sociálních věd UK, kde v současné době pokračuje v doktorském studijním programu, a působí v oddělení Gender & sociologie SOÚ AV ČR, v. v. i. Kromě problematiky sexuálního obtěžování se ve své práci zabývá sociologií rodiny a soukromého života, genderovými nerovnostmi na trhu práce a rodinnou politikou.

PŘERUŠENÍ ÚČASTI NA TRHU PRÁCE Z DŮVODU PÉČE O DĚTI A SUBJEKTIVNÍ VNÍMÁNÍ JEJICH DŮSLEDKŮ / MARIE VALENTOVÁ

Career Breaks for the Purpose of Childcare and the Perception of Their Consequences

Abstract: The article aims to analyse the consequences that interrupting labour market participation for the purpose of childcare has on the careers of Czech women. The analysis is conducted in two steps. In the first step the author examines patterns of employment breaks for childcare between different groups of women, in particular between women who had their children before and those who had them after the fall of the socialist regime. In the second step, the author explores how Czech women perceive the consequences of these career breaks and what socio-economic factors affect the perceptions of women. The analyses are based on the ESS data from 2004. The outcome of the analyses suggests that women who had at least one child after 1989 are more likely to interrupt their career for longer periods of time than women who gave birth before 1989. At the same time, these women report that employment breaks had more negative consequences on their career compared to women who had children before the fall of the socialist regime.

Key words: employment breaks, reconciliation of family and paid work, childcare

Podle makroekonomických ukazatelů, jako jsou obecná míra participace žen na trhu práce či míra zaměstnanosti žen, počet žen zapojených do placené práce kontinuálně vzrůstá a rozdíly v participaci žen a mužů na trhu práce se zmenšují (Eurostat 2006). Avšak i přes tento velmi pozitivní obecný vývoj empirické studie dokazují, že míra zapojení žen na trhu práce a kariérního¹ postupu v zaměstnání je stále významně ovlivňována jejich rodinnými a hlavně mateřskými povinnostmi. Ženy s dětmi vykazují nižší míru zaměstnanosti než bezdětné ženy. Ve většině evropských zemí rovněž platí, že s rostoucím počtem dětí klesá míra zapojení žen na trhu práce (OECD 2002). Ženy také častěji než muži pracují na částečný úvazek a využívají rodičovské dovolené (Eurostat 2006; Math a Meilland 2004). Platí přitom, že ženy, které přerušují nebo omezují svoje zaměstná-

ní z důvodu péče o děti, mohou čelit problémům spojeným se snižováním lidského kapitálu (tedy souboru dovedností, zkušeností a znalostí, které pracovník získal ve vzdělávacím nebo pracovním procesu a které zvyšují jeho hodnotu na trhu práce), ztrátou pracovních příležitostí a rizikem pomalejšího kariérního postupu (Sainsbury 1996, Román 2006, Rhum 1999).

Evropské státy a Evropská unie se snaží tyto nevýhody mírnit například tím, že zavádějí antidiskriminační opatření, která minimalizují negativní dopady omezení pracovního úvazku, garantují návrat žen do zaměstnání po skončení mateřské a rodičovské dovolené, snaží se motivovat oba rodiče k využívání rodičovské dovolené, poskytují pracovníkům, kteří se snaží po určité době neaktivity způsobené péčí o děti opět vstoupit na trh práce, možnost rekvalifika-

ce a vzdělání. Přes tyto snahy sociálního státu eliminovat negativní dopady rodičovství na postavení žen na trhu práce zůstává otázkou, zda a nakolik jsou tato opatření účinná.

Účinky intervencí sociálního státu zmírňujících negativní dopady péče o děti na účast žen na trhu práce lze zkoumat za pomoci objektivních nebo subjektivních indikátorů. Objektivní indikátory, zvláště ty založené na longitudinálních datech mapujících životní trajektorie respondentů, mohou podat informaci o tom, jak se zapojení na trhu práce žen reálně vyvíjelo poté, co se staly matkami. Mohou například ukázat, kolik v průměru vydělávají nebo jaké postavení v profesní hierarchii zastávají ženy, které přerušily nebo omezily účast na trhu práce kvůli péči o děti, v porovnání se ženami nebo muži, kteří svoji účast na trhu práce kvůli dětem nijak formálně nezměnili. Subjektivní indikátory, které jsou postavené na sebereflexi a individuálních pocitech dotázaných, ukazují, jak sociální aktéři vnímají svoji situaci, nehledě na to, jak se tato situace může objektivně jevit nezúčastněnému pozorovateli.

V tomto článku zodpovíme dvě hlavní výzkumné otázky. První z nich analyzuje, na jak dlouho matky přerušovaly svoji účast na trhu práce v různých obdobích, hlavně před rokem 1989 a po něm, a nakolik pozitivně či negativně české matky vnímaly dopady tohoto přerušování na svoji další kariéru. Druhá výzkumná otázka se zaměřuje na analýzu individuálních faktorů, které mohou mít vliv na subjektivní percepci dopadů přerušování účasti na trhu práce kvůli péči o děti. Při jejím zodpovídání budeme pracovat s několika kategoriemi mikroúrovňových faktorů.² Patří k nim: období, kdy žena účast na trhu práce kvůli péči o děti přerušila (před rokem 1989 nebo po roce 1989³), socio-demografické faktory a faktory spojené s postavením na trhu práce a postoj žen k rovnováze mezi rodinou a zaměstnáním.

Cílovou populací analýz jsou ženy, které mají alespoň jedno dítě a které na určitou dobu přerušily účast na trhu práce kvůli péči o své potomky. V analýzách použijeme data z Evropského sociálního výzkumu (European Social Survey – ESS) z roku 2004.

Článek je strukturován následovně. V první kapitole definujeme, co máme na mysli, hovoříme-li o přerušování účasti na trhu práce z důvodu péče o děti v podobě mateřské nebo rodičovské dovolené nebo o neaktivitě na trhu práce, a předložíme výčet faktorů, které mohou vést k tomu, že ženy vnímají dopady přerušování pracovní aktivity na svoji pozdější kariéru negativně. V druhé kapitole se věnujeme metodologickým otázkám a popisu použitých dat. Ve třetí kapitole prezentujeme výsledky analýz. V závěru shrnujeme nejdůležitější zjištění článku.

Konceptualizace přerušování účasti na trhu práce z důvodu péče o děti, jejich důsledků a faktorů, které je ovlivňují

Přerušování účasti na trhu práce z důvodu péče o děti

V této části textu se věnujeme dvěma formám přerušování účasti na trhu práce z důvodu péče o děti. Prvním z nich jsou mateřská a rodičovská dovolená a druhým je formál-

ní neaktivita na trhu práce (vystoupení z trhu práce). Z literatury vyplývá, že české ženy přerušují svoji kariéru v podstatě pouze kvůli mateřské/rodičovské dovolené (Křížková 1999), a to na dobu dvou až tří let (Čermáková 1997; Plantenga a Remery 2005). Vystoupení z trhu práce v podobě formální neaktivity je jevem méně častým, který je spojený hlavně s péčí o potřebné, nemocné a handicapované děti (Čermáková 1997).

Přerušování působení na trhu práce z důvodu mateřské a rodičovské dovolené

Jedním ze způsobů vyvážení rodinného a profesního života je mateřská a především rodičovská dovolená. Jedná se o opatření sociálního státu, která umožňují matce (v případě mateřské dovolené) nebo oběma rodičům (v případě rodičovské dovolené) na čas opustit trh práce a věnovat se rodičovským povinnostem.⁴

Dovolená z důvodu péče o děti má v České republice dlouhodobou tradici. Již v polovině 60. let byla v tehdejší Československu zavedena šestiměsíční placená mateřská dovolená, která byla na počátku 70. let prodloužena na dva roky, s tím, že pokud zaměstnavatel souhlasí, je možné požádat o rok navíc, ovšem bez nároku na rodičovský příspěvek. Nárok na pobírání příspěvku se nejprve týkal jen některých skupin matek, například matek se dvěma dětmi, osamělých matek. Na přelomu 80. a 90. let byla doba jeho možného čerpání prodloužena na tři roky (v prvním roce po zavedení s omezením jen pro některé skupiny žen a osamělé a ovdovělé muže). V roce 2000 se další mateřská dovolená změnila na dovolenou rodičovskou a v roce 1995 byla doba pobírání rodičovského příspěvku prodloužena do čtyř let věku dítěte. Po dobu dovolené byly vypláceny plošné dávky, které představovaly pouze malé procento průměrné mzdy (přibližně 20 %). Od 90. let se také postupně otevírají možnosti přivýdělku při pobírání rodičovského příspěvku. Posledních pět let příjmy rodiče pobírajícího rodičovský příspěvek nejsou sledovány. Rodič může při nároku na výplatu rodičovského příspěvku zlepšovat sociální situaci rodiny výdělečnou činností neomezeně, pokud zajistí péči o dítě.

K poslední změně týkající se opatření rodičovské dovolené došlo v roce 2008, kdy byla zavedena tzv. vícerychlostní rodičovská dovolená. Rodič může čerpat rodičovský příspěvek po dobu dvou, tří nebo čtyř let. Volbou doby čerpání si rodič zároveň volí i k ní příslušnou výši příspěvku: rychlejší čerpání rodičovského příspěvku – 11 400 Kč do 24 měsíců věku dítěte; klasické čerpání – 7 600 Kč do 36 měsíců věku dítěte; pomalejší čerpání – 7 600 Kč do 21 měsíců věku dítěte a dále ve snížené výměře (3 800 Kč) do 48 měsíců věku dítěte (MPSV 2009). Tyto nejnovější změny ale nejsou reflektovány v našich datech, protože výzkum se uskutečnil v roce 2004.

Situace týkající se mateřské/rodičovské dovolené se tedy postupem času vyvíjela. Její formy a funkce reflektovaly a reflektují sociální a ekonomický kontext dané doby. Období před rokem 1989 je v literatuře charakterizováno jako období explicitně propagované plné zaměstnanosti⁵ a gende-

rové rovnosti týkající se účasti žen na trhu práce (Hamplová 2003; Hofmeister et al. 2006; Plomien 2004; Rostgaard 2004; Pascall a Kwak 2005). To úzce souvisí s relativně dlouhou dovolenou spojenou s péčí o nejmladší děti (tzv. mateřská dovolená), která byla ale poskytována pouze ženám, a rozsáhlou státní podporou služeb péče o děti (jesle, školky).⁶ Po roce 1989 se tato situace změnila a období transformace bylo provázeno mimo jiné nestabilitou na trhu práce, nezaměstnaností, rizikem chudoby a restrikcemi v rodinné politice státu, které se projevily hlavně v přenosu zodpovědnosti týkající se péče o nejmladší děti ze státu na rodinu, hlavně na matky (Saxonberg a Sirovátka 2006; Rostgaard 2004; Szeleva a Polakowski 2008). Konkrétně se dramaticky snížil počet míst v předškolních zařízeních pro děti do tří let (Sirovátka 2004; Hamplová 2003) a prodloužila se rodičovská dovolená, což vedlo k posílení tradičního rozdělení rolí mezi partnery a mělo negativní důsledky pro účast žen na trhu práce. Vzhledem k omezené možnosti využít dostupné formální péče o děti do tří let, ale také kvůli nepříliš dobré reputaci týkající se kvality jeslí z období socialismu (Plantenga a Remery 2005; Hamplová 2003) ženy po roce 1989 rodičovskou dovolenou v hojné míře využívaly, a to jednak jako strategii vyvážení rodinného a profesního života, ale v mnoha případech také jako dočasný únik z nezaměstnanosti. Ženy tak byly motivovány k dlouhodobému přerušování účasti na trhu práce. J. Plantenga a C. Remery (2005) uvádějí, že v roce 2005 české matky čerpaly rodičovskou dovolenou v průměru do dvou až tří let věku dítěte.

C. J. Rhum (1998) a D. Sainsbury (1996) uznávají, že mateřská a rodičovská dovolená mají prokazatelně kladný vliv na účast rodičů na trhu práce. Oba autoři ale zároveň varují, že dlouhodobé setrvávání na rodičovské dovolené může mít negativní dopad na kvalifikaci a pracovní kompetenci ženy a může být zdrojem ztráty zajímavých pracovních příležitostí a konkurenceschopnosti dané pracovnice v porovnání s kolegy a kolegyněmi, kteří účast na trhu práce nepřerušili.

E. M. Bernhardt (2000) a C. J. Rhum (1998) v souvislosti s nežádoucími efekty mateřské a rodičovské dovolené upozorňují na to, že zaměstnavatelé, především ti v privátním sektoru, si uvědomují, že v případě zaměstnankyň je vyšší pravděpodobnost než u jejich mužských protějšků, že odejdou na mateřskou a rodičovskou dovolenou. Mnohé podniky proto pozice, kde je kontinuita výkonu nutná a dlouhodobější absence pracovníka nežádoucí, obsazují muži. Ženy potom zastávají pozice, které jsou snáze nahraditelné. Tato diskriminace na úrovni vstupu má předejít pozdějším administrativním nákladům (výběr a zaškolování nového zaměstnance atd.) spojeným s dočasnou absencí pracovníka pečujícího o dítě.

Neaktivita na trhu práce z důvodu péče o děti

Ženám, které chtějí osobně pečovat o své děti a nemají možnost nebo nechťejí využít mateřské nebo rodičovské dovolené nebo snížit svůj pracovní úvazek,⁷ zbývá jediná možnost – přestup do pracovní neaktivity. To znamená,

že na dobu, kdy se starají o své děti, formálně opouštějí pracovní trh.⁸

Podle dat OECD (2002) patří Česká republika k zemím s nejnižší mírou zaměstnanosti matek dětí do tří let a zároveň vykazuje největší rozdíly v míře zaměstnanosti mezi ženami s dětmi ve věku 0–6 let a ženami bez dětí. Padesát procent žen, které mají děti mladší šesti let, je neaktivních na trhu práce a Česká republika se tak nachází v čele evropských zemí v této kategorii (Hardarson 2006). Zde je nutné podotknout, že dané číslo může být do jisté míry zavádějící, protože podle metodologie Eurostatu jsou do statusu neaktivity automaticky zahrnuty všechny osoby, které přerušují účast na trhu práce na dobu delší než tři měsíce. Do této kategorie pak spadají všechny ženy čerpající rodičovskou dovolenou déle než tři měsíce, tedy většina žen na rodičovské dovolené. Proto se přikláníme ke zjištění M. Čermákové (1997), že současné české ženy v domácnosti (ekonomicky neaktivní ženy) nezapadají do prvorepublikového tradičního modelu vdané ženy. Jsou to ženy, které z různých důvodů nemohou pracovat na oficiálním trhu práce (tedy ženy, které se starají o potřebné, nemocné nebo handicapované členy domácnosti nebo ty, které mají samy zdravotní problémy). Podle dat Českého statistického úřadu v roce 2002 pouze 14 % ze všech žen neaktivních na trhu práce uvádí jako důvod úplného vystoupení z trhu práce rodinné povinnosti (Valentová 2004).

A. Math a C. Meilland (2004) uvádějí, že dlouhodobá absence na trhu práce může vést k tomu, že pracovníkovy znalosti a dovednosti zastarávají a jeho kompetence se snižuje. Vstup na trh práce po delším období stráveném například péčí o děti tak může být problematický. Zaměstnavatelé totiž mohou dávat přednost osobám, které svoji konkurenceschopnost na trhu práce v průběhu času zvyšují, oproti žadatelům o zaměstnání, kteří se po delší absenci znovu snaží vstoupit do pracovního procesu. Můžeme proto předpokládat, že ženy, které z formálního trhu práce na čas vystoupily, budou mít větší problémy se znovunastartováním své pracovní kariéry než ženy, které kvůli péči o děti svůj pracovní úvazek pouze snížily, nebo než matky, které přerušily účast na trhu práce z důvodu mateřské nebo rodičovské dovolené.

Faktory ovlivňující přerušování účasti na trhu práce z důvodu péče o děti a jeho vnímání matkami

Jak už z předešlého textu vyplývá, přerušování účasti na trhu práce může představovat jisté riziko pro další kariérní postup. Nyní se na tuto problematiku podívejme ve větším detailu. Můžeme tak rozlišit dva hlavní druhy faktorů, které délku přerušování a jeho dopady mohou ovlivňovat:

1. Individuální/mikroúrovňové faktory. Tento typ faktorů se týká charakteristik jednotlivců. Patří mezi ně například socio-demografické charakteristiky, jako jsou: věk ženy, rodinný status nebo počet dětí. Druhý typ individuálních charakteristik je spojen s lidským kapitálem a postavením jedinců na trhu práce. Mohou jimi být: nejvyšší míra dosaženého vzdělání, délka působení na trhu práce,

typ aktivity, postavení v zaměstnání, zkušenost s nezaměstnaností, doba přerušení účasti na trhu práce atd. Další subkategorie individuálních faktorů zahrnuje postoje a preference jedince.

2. Systémové/makroúrovňové determinanty. Tyto faktory se týkají například ekonomické, sociální a kulturní situace v zemi, ve které jedinci žijí. Spadají sem například: poptávka po ženské pracovní síle (stav ekonomiky a flexibilita trhu práce, neochota zaměstnavatelů zaměstnávat ženy v reprodukčním věku do určitých profesí, pozic), typ legislativy zaručující rovné šance na trhu práce (Chang 2000; Kangas a Rostgaard 2007; McRae 2003; Crompton, Clare 2005), kulturní tradice země a existující vnímání a uspořádání rolí mužů a žen ve společnosti (tzv. genderový režim) (Pfau-Effinger 2004) a typ a forma sociálních opatření v konkrétní zemi (Lewis 1992; Sainsbury 1996).

Jako první faktor, který je relevantní pro analýzu dopadů přerušení účasti na trhu práce na další kariéru z důvodu péče o děti, představíme věk matky. G. Esping-Andersen et al. (2002), C. Hakim (1992) a v českém kontextu V. Kučařová (1999) zdůrazňují, že mladší ženy jsou mnohem více orientovány na svoji pracovní kariéru a kladou relativně větší důraz na seberealizaci na trhu práce než ženy dříve narozené. Data z Evropského sociálního výzkumu (ESS) z roku 2004 pro Českou republiku jejich závěry potvrzují. Ženy ve věkové kategorii 14–35 let statisticky významně méně než ženy starší souhlasily s výrokem, že pro dobro rodiny by žena měla být připravena omezit svoje působení na trhu práce. Proto si můžeme představit, že mladší ženy ponesou, díky svým vyšším ambicím a konkurenčním tlakům na trhu práce, omezení pracovní aktivity hůře než ženy starší.

V kontextu České republiky, jímž se zabývá tento článek, však věk matky velmi úzce souvisí s dobou narození dětí, tedy s faktem, zda se děti narodily před změnou režimu v roce 1989 nebo po ní. Je totiž logické, že mladší ženy porodily své děti v době po roce 1989, a byly tedy konfrontovány s výraznými změnami v oblasti rodinné sociální politiky, které mimo jiné zahrnovaly výrazný pokles státní podpory rodičům s dětmi a omezení počtu předškolních zařízení, zvláště těch pro děti do tří let (Saxonberg a Sirovátka 2006), ale také ve sféře trhu práce, kde plnou zaměstnanost vystřídal tržní konkurenční systém s reálnou hrozbou nezaměstnanosti. Z výše uvedených argumentů je zřejmé, že je složité od sebe oddělit vliv věku dotázaných matek a vliv období/kontextu, ve kterém respondentky žily. Věk a radikální změny ve společnosti jsou u českých žen v přímé interakci. Pro účely našeho článku jsme se proto rozhodli zkombinovat obě skutečnosti (věk žen a historické období, ve kterém přerušovaly svoji účast na trhu práce), což jsme provedli zavedením nové proměnné: nejmladší dítě narozeno před rokem 1989 nebo po roce 1989. Předpokládáme, že ženy, které přerušovaly svoji účast na trhu práce po roce 1989, budou pociťovat tyto přestávky v kariéře negativněji než ženy, které měly děti před rokem 1989, a to z důvodů věkových i kontextových.

Dalším velmi důležitým socio-demografickým indikátorem je počet dětí, o které se žena stará. Ze zprávy OECD

(2002) vyplývá, že ve většině evropských zemí má počet dětí negativní vliv na participaci žen na trhu práce. Míra zaměstnanosti žen klesá s rostoucím počtem dětí. Z těchto makroekonomických ukazatelů můžeme vyvodit, že matky s více dětmi jsou vystaveny většímu pracovnímu nasazení v domácnosti a také riziku dlouhodobějšího přerušení zaměstnání. Lze tak předpokládat, že s rostoucím počtem dětí bude vzrůstat i nebezpečí negativních dopadů přerušení zaměstnání na pozdější kariéru žen.

Třetí důležitou determinantou vnímání dopadů přerušení nebo omezení účasti na trhu práce kvůli péči o děti může být rodinný stav respondentky. Ženy žijící se stálým partnerem, ať už jsou vdané nebo s partnerem kohabitují, mohou do jisté míry spoléhat na partnerovu podporu spojenou s péčí o dítě, chod domácnosti nebo o finanční zabezpečení rodiny. Můžeme proto předpokládat, že ženy sdílející domácnost s partnerem jsou v menší míře vystaveny dilematu, jak sladit zaměstnání a péči o své potomky. Osamocení rodiče jsou nuceni sladit finanční zabezpečení rodiny s péčí o děti, protože nemohou spoléhat na výše popsanou podporu partnera (Kilkey a Bradshaw 1996). Empirické testování této hypotézy je ale v kontextu dat, která máme k dispozici, problematické. ESS výzkum totiž obsahuje údaje o rodinném stavu žen pouze v době realizace výzkumu, tedy v roce 2004, a ne v době, kdy ženy přerušovaly nebo omezovaly svoji účast na trhu práce. Je zřejmé, že rodinný stav se mohl v průběhu času změnit a ženy, které v roce 2004 uvedly, že jsou rozvedené nebo žijí samy, mohly být v době, kdy jejich děti byly malé, vdané nebo žít s partnerem. Proto je třeba výsledky analýz interpretovat s opatrností.

Dalším faktorem je míra lidského kapitálu, tedy souboru dovedností, zkušeností a znalostí, které pracovník získal ve vzdělávacím nebo pracovním procesu a které zvyšují jeho hodnotu na trhu práce, která se nejčastěji operacionalizuje jako míra nejvyššího dosaženého vzdělání. Vycházíme-li z toho, že se zlepšující se vzdělanostní a kvalifikační úroveň žen se zvyšuje a zlepšuje jejich účast na trhu práce a roste výše jejich výdělků (Chiplin a Sloane 1976), můžeme předpokládat, že matky s vyšším vzděláním budou přerušovat účast na trhu práce na kratší dobu než ženy s nižším vzděláním a že ženy s vyšší úrovní vzdělání se budou méně často potýkat s negativními dopady přerušení nebo omezení své účasti na trhu práce. Tento předpoklad podporují výsledky studie OECD z roku 2001, která uvádí, že matky předškolních dětí s vysokoškolským titulem jsou zaměstnané častěji než ženy se středním nebo základním vzděláním (OECD 2002). Vysokoškolský titul je také jistou garancí, že žena získá lepší a stabilnější zaměstnání. Vysokoškolačky jsou více motivovány získat zpět prostředky investované do studia, a budou se tak snažit omezit dobu mimo pracovní trh na minimum. K podobným závěrům docházejí E. Bernhard (2000), A. H. Gauthier (2000), O. Kangas a T. Rostgaard (2007), kteří ukazují, že ženy s vyšší mírou vzdělání mají výrazně vyšší šanci se vrátit po porodu do pracovního procesu.

S výše uvedeným faktorem velmi úzce souvisí i skutečnost, že ženy s bohatšími pracovními zkušenostmi, ženy

stojící výše na žebříčku pracovní hierarchie a ženy s vyšším výdělečným potenciálem se po porodu vrací do zaměstnání dříve než ženy, které jsou pouze na začátku své kariéry nebo jejichž pozice není stabilní nebo dobře placená (Desai a Waite 1991). Je tak pravděpodobné, že dopady přerušování účasti na trhu práce budou pro tyto ženy méně negativní. Vzhledem k tomu, že ESS data neposkytují údaje o kariéře a pracovním postavení ženy v době, kdy účast na trhu práce kvůli péči o děti přerušovala, jsme nuceni měřit situaci českých matek na trhu práce pomocí zástupných proměnných, jako jsou typ současné ekonomické aktivity, typ pracovní smlouvy v současném nebo posledním vykonávaném zaměstnání a výkon vedoucí funkce v současném nebo posledním vykonávaném zaměstnání.

Při výčtu faktorů, které ovlivňují vnímání dopadů přerušování nebo omezení účasti na trhu práce kvůli péči o děti na další kariéru žen-matek, nesmíme zapomenout na vliv délky přerušování nebo omezení účasti na trhu práce. C. J. Rhum (1998) a A. Math a C. Meilland (2004) argumentují, že čím déle se pracovník nachází mimo trh práce, tím více kompetencí a pracovních příležitostí ztrácí a tím výrazněji se snižuje jeho konkurenceschopnost. Předpokládáme tak, že čím delší dobu ženy strávily mimo placené zaměstnání, tím negativněji pocítovaly dopady této přestávky na svoji pozdější kariéru.

Další determinantou dopadu přerušování participace na trhu práce je skutečnost, zda žena pracuje ve veřejném nebo soukromém sektoru. J. C. Gornick a J. A. Jacobs (1998) uvádějí, že veřejný sektor byl a je významným faktorem ovlivňujícím integraci žen do trhu práce. Dá se tedy očekávat, že země s rozvinutým veřejným sektorem nabízejícím množství pracovních příležitostí se budou vyznačovat vyšší mírou zaměstnanosti žen. F. Bettio a P. Willa (1998), ale i O. Kangas a T. Rostgaard (2007) v této souvislosti argumentují, že veřejný sektor organizuje a financuje přesun neplacené práce na formální trh práce a zároveň poskytuje pracovní podmínky, které umožňují vyvážení rodinného a pracovního života, což přispívá k jeho feminizaci. V této souvislosti můžeme také citovat A. Plomiena (2004), M. Čermákovou (1997) nebo H. Haškovou a A. Křížkovou (2008), kteří uvádějí, že změny na trhu práce, zvláště v privátním sektoru, otevřely prostor pro nové formy genderové diskriminace, které mohou být vysvětleny větší závislostí privátních společností na vývoji na trhu a problémy spojenými s implementací legislativy týkající se rovných šancí v post-socialistických zemích. Lze tedy předpokládat, že ženy pracující ve státním sektoru budou vystaveny negativním dopadům přerušování účasti na trhu práce kvůli péči o děti méně než ženy pracující v soukromém sektoru. Samozřejmě, nesmíme zapomínat, že existují velké rozdíly mezi různými povoláními v rámci jednotlivých sektorů (řadové státní úřednice pracují v jiných podmínkách než například vědkyně). Vzhledem k tomu, že ESS data neobsahují informace o sektoru, ve kterém žena pracuje, nemůžeme však tuto hypotézu testovat.

Doba přerušování účasti na trhu práce kvůli péči o děti a to, jak vnímají přerušování své účasti kvůli péči o děti, může

souviset i se stabilitou zaměstnání. U žen s fragmentovanou a velmi nestabilní participací na trhu práce provázenou opakovanou nebo dlouhodobou nezaměstnaností (nedobrovolnou neúčastí na trhu práce) lze předpokládat negativnější hodnocení důsledků přerušování účasti na trhu práce kvůli péči o děti. Ženy se smlouvou na dobu neurčitou, tedy dlouhodobě stabilním a jistějším pracovním úvazkem, také mohou hodnotit dopady přerušování účasti na trhu práce pozitivněji než ženy pouze s časově omezenou dobou pracovní smlouvy.

Vliv na délku přerušování zaměstnání kvůli péči o děti a vnímání dopadů těchto přestávek v účasti na trhu práce může mít i možnost pracovat na částečný úvazek. Práce na částečný úvazek může být pro některé ženy (práce na částečný úvazek není v České republice velmi rozšířená) alternativou k přerušování zaměstnanosti nebo k omezení délky jeho trvání (Hamplová 2003; Čermáková 1997; Valentová 2004) a tak i vnímání jeho důsledků.

Poslední kategorie mikrofaktorů, které je třeba v tomto kontextu uvést, zahrnuje volní strategie a preference žen. Například C. Hakim (2002) rozlišuje tři základní typy životních strategií žen: orientaci na domácnost, strategii adaptace a orientaci na práci. Ženy orientované na rodinu a práci v domácnosti vidí děti jako prioritu, která nemůže být narušena kariérami ambicemi. Nevstupují na trh práce, pokud to není nezbytně nutné. Využívají té části sociálního systému, která je zaměřena na matky v domácnosti. Adaptabilní typ žen se snaží kombinovat rodinu a děti. Jeho představitelky jsou často zaměstnány na částečný úvazek, často využívají opatření regulující trh práce ve prospěch žen, prostředky plynoucí ze zaměstnanecké politiky státu a opatření zajišťující rovnost příležitostí mužů a žen. Ženy orientované na práci logicky preferují kariéru před rodinným životem. Jsou velmi často bezdětné a investují do svého lidského kapitálu. Jsou častěji zaměstnané na plný úvazek než ženy ze zbývajících dvou kategorií. Teorie Catherine Hakim byla kritizována kvůli zlehčování významu strukturálních faktorů a přeceňování vlivu volních strategií/preferencí sociálních aktérů. Mnozí autoři a autorky dávají oproti C. Hakim důraz na to, že strategie žen jsou ovlivněny situací a nastavením pracovního trhu (McRae 2003; Crompton, Clare 2005), kulturní tradicí země a existujícím genderovým režimem (Pfau-Effinger 2004) a typem a formou sociálních opatření v konkrétní zemi (Lewis 1992; Sainsbury 1996). Jednostranné zdůrazňování významu preferencí žen přítomné ve studii Cathrine Hakim je proto považováno za zjednodušující. Přesto ale různí autoři (Kangas a Rostgaard 2007; Crompton, Clare 2005), včetně oponentů C. Hakim, potvrzují, že hodnoty a postoje žen jsou jednou z významných determinant postavení žen na trhu práce. Můžeme tedy předpokládat, že ženy více orientované na rodinu uvítají možnost čerpat mateřskou a rodičovskou dovolenou nebo úplné vystoupení z trhu práce, přičemž důsledky tohoto přerušování v další pracovní kariéře nebudou díky svému přesvědčení o přednosti rodiny před zaměstnáním vnímat negativně.

Analýza

Metodologie a data

Naše hlavní výzkumné otázky zní: Na jak dlouho české matky přerušovaly účast na trhu práce z důvodu péče o děti a jak vnímaly důsledky tohoto přerušování na svoji profesní kariéru. Hlavním zdrojem dat použitých v tomto článku je výzkum ESS z roku 2004, zvláště otázky z tematického modulu *Family, Work and Welfare in Europe*.⁹ ESS výzkum pracuje s reprezentativním vzorkem populace České republiky starším 18 let zahrnujícím 3026 dotázaných, který je založen na striktně náhodném výběru respondentů. V tomto článku pracujeme pouze s částí reprezentativního vzorku, konkrétně s 1014 ženami staršími 18 let, které měly v době výzkumu alespoň jedno dítě narozené po roce 1948. Hlavní důvod pro takový výběr je čistě pragmatický. Otázky týkající se přerušování účasti na trhu práce z důvodu péče o děti byly totiž položeny pouze ženám s alespoň jedním dítětem, protože pouze ty mohou uvést, pokud (a na jak dlouho) přerušily svoji účast na trhu práce z důvodu péče o děti a jaké důsledky tato přestávka v účasti na trhu práce měla.

Bylo by zajímavé mít k dispozici i údaje týkající se mužů a jejich zapojení do výchovy dětí, ale vzhledem k tomu, že otázky klíčové pro náš článek byly položeny pouze ženám, není toto rozšíření možné. Můžeme ale předpokládat, že i kdyby muži měli možnost odpovědět na otázky týkající se přerušování zaměstnání kvůli péči o děti, počet mužů, kteří přerušili kvůli výchově dětí svoji kariéru, by byl tak nízký, že by analýzy nepřinesly statisticky zobecnitelné výsledky. Pouze zanedbatelné procento mužů totiž přerušuje svoji formální aktivitu na trhu práce z rodinných důvodů (Hardarson 2006) a čerpá rodičovskou dovolenou (Math a Meilland 2004). Podle J. Plantenga a C. Remery (2005) pouze jedno procento těch, kteří odcházejí na rodičovskou dovolenou, tvoří muži; tito muži obecně zůstávají mimo pracovní poměr v průměru jeden rok, přičemž ženy setrvávají na rodičovské dovolené po dobu dvou až tří let.

V první výzkumné otázce se zaměřujeme na analýzu délky přerušování účasti na trhu práce z důvodu péče o děti u matek žijících v různých dekádách 20. století. Respondentkám s alespoň jedním dítětem byla položena následující otázka (G121): „Jak dlouhou dobu jste strávila péčí o své dítě/děti na plný úvazek včetně mateřské a rodičovské dovolené?“ Varianty odpovědí byly následující: 1. žádná doba strávená péčí na plný úvazek; 2. do 6 měsíců; 3. nad 6 do 12 měsíců; 4. déle než 1 rok až do 2 let; 5. déle než 2 roky až do 4 let; 6. déle než 4 roky až do 10 let; 7. více než 10 let.¹⁰ V prvním kroku popíšeme, na jak dlouho matky přerušovaly svoje zaměstnání a jak tato délka závisí na počtu dětí a na historickém období, ve kterém matky účast na trhu práce omezily. V dalším kroku pak pomocí multinomiální logistické regrese analyzujeme faktory určující délku přerušování účasti na trhu práce na multivariační úrovni.¹¹ Nezávislé proměnné vstupující do logistického modelu pracovní dělíme do tří skupin:

1. Faktory socio-demografické. Sem patří proměnné, jako jsou: celkový počet dětí,¹² alespoň jedno dítě narozené po roce 1989,¹³ vzdělání respondentky. Rodinný stav v případě této otázky nebyl do modelu zařazen z důvodů, které jsou uvedeny na straně 10.

2. Faktory spojené s postavením a situací respondentek na trhu práce. Řadíme sem proměnné: vedoucí pozice v současném nebo posledním vykonávaném zaměstnání, typ pracovní smlouvy v současném nebo posledním vykonávaném zaměstnání, alespoň jedna zkušenost s nezaměstnaností trvající minimálně tři měsíce, zkušenost s prací na částečný úvazek spojená s péčí o děti.

3. Faktor měřící postoj k rovnováze rodinného života a zaměstnání ženy: žena by měla být připravena omezit placenou práci, pokud je to v zájmu rodiny.

Druhá výzkumná otázka sleduje, jak české ženy vnímají dopady přerušování účasti na trhu práce, a snaží se identifikovat faktory, které mají na percepci těchto dopadů vliv.¹⁴ Zdrojem dat pro tuto část analýz je otázka G121 ESS výzkumu z roku 2004, kde se ženy, které v době výzkumu měly alespoň jedno dítě a alespoň nějaký čas strávily mimo trh práce péčí o dítě, vyjadřovaly k tomu, zda doba strávená péčí o děti na plný úvazek (zahrnující mateřskou a rodičovskou dovolenou) měla negativní dopad na jejich profesní kariéru. Dotázaným byly nabídnuty čtyři možnosti odpovědi: určitě ano, pravděpodobně ano, pravděpodobně ne, určitě ne. Naši závislou proměnnou tak bude proměnná „vnímání dopadů dočasného přerušování zaměstnání kvůli péči o děti“, přičemž původní čtyři varianty odpovědí jsme seskupili do binární proměnné o dvou kategoriích: 1 – „má negativní dopad“ a 0 – „nemá negativní dopad“. Nezávisle proměnné, tedy faktory, jejichž vliv na závislou proměnnou budeme zkoumat, se shodují s faktory použitými v multinomiální regresní analýze z první výzkumné otázky s tím, že do modelu přidáme délku přerušování účasti na trhu práce z důvodu péče o děti, rodinný stav, hlavní typ aktivity na trhu práce. Vzhledem k tomu, že závislá proměnná je dichotomická, použijeme techniku binární logistické regresní analýzy, která je pro tento typ analýz určena.

Před tím než přejdeme k výsledkům analýz, je nutné zdůraznit limity použité závislé proměnné. Jak již formulace výše uvedené otázky v dotazníku nasvědčuje, důsledky přerušování pracovní dráhy z důvodu péče o dítě jsou prezentovány pouze v termínech ztrát („negativních dopadů“). Tento přístup může být legitimizován tím, že: „Pokud je plnohodnotná identita člena společnosti spojována s jeho pozicí na pracovním trhu, pak je logické, že se i feministické emancipační úsilí orientuje na přístup a postavení žen na pracovním trhu“ (Šmausová 2009) a do popředí je pak i ve vědě stavěn problém slučitelnosti rodiny a povolání, institucionálních podmínek zapojení matek do placené práce atd.

Dalším možným omezením je skutečnost, že tvůrci dotazníku nerozlišili mezi těmito třemi různými kategoriemi možného přerušování kariéry. Nejsme tak schopni rozlišit mezi ženami, které přerušily účast na trhu práce z důvo-

Tabulka 1: Čas strávený mimo zaměstnání z důvodu péče o děti v závislosti na počtu dětí a narození nejmladšího dítěte, řádková procenta.

		Žádný (%)	1–12 měsíců (%)	1–2 roky (%)	2–4 roky (%)	4 roky a víc (%)	N (počet respondentů)
1 dítě	před 1971	4,3	43,6	19,1	21,3	11,7	94
	1972–1991	2,3	26,4	22,5	39,5	9,3	129
	po 1991	1,2	26,1	8,3	56,0	8,3	84
2 děti	před 1971	4,1	19,1	24,5	28,6	23,8	114
	1972–1991	0,5	8,3	16,7	43,6	30,9	238
	po 1991	1,6	1,6	8,7	26,8	61,4	127
3 a více dětí	před 1971	1,9	12,5	14,4	25,0	46,1	60
	1972–1991	1,3	2,6	11,8	23,7	60,5	118
	po 1991	-	-	2,2	13,3	84,5	48

Zdroj: ESS 2004, vlastní analýzy, N=1014.

du mateřské nebo rodičovské dovolené, na kterou měly nárok a která jim garantuje bezpečný návrat do zaměstnání, a mezi respondentkami, které se staly kvůli péči o děti ekonomicky neaktivními. Ekonomicky neaktivní přitom znamená, že návrat do původního zaměstnání nebyl garantován. Můžeme tedy předpokládat, že ženy, které přerušily svoji účast na trhu práce pouze po dobu trvání mateřské nebo rodičovské dovolené, mají právo se vrátit do svého zaměstnání a do stejné pozice, kterou vykonávaly před odchodem na mateřskou nebo rodičovskou dovolenou. Tato zákonem garantovaná skutečnost jim dává pocit bezpečí. Na rozdíl od dotázaných, které pouze čerpaly mateřskou nebo rodičovskou dovolenou, ženy, které formálně vystoupily z trhu práce, pravděpodobně jsou konfrontovány s větší nejistotou a riziky spojenými s návratem do pracovního procesu. V kontextu České republiky by ale toto omezení nemělo být zásadního charakteru. Jak bylo uvedeno dříve, výzkumy jasně nasvědčují tomu, že převážná většina českých žen přerušuje svoji kariéru z důvodu mateřské a rodičovské dovolené a formální neaktivita je marginálním jevem.

Dalším problémem spojeným s formulací této otázky je její retrospektivní charakter. Hodnocení dopadů přerušování účasti kvůli péči o dítě může být totiž do jisté míry ovlivněno dobou, která uplynula od přerušování zaměstnání. Starší ženy hodnotí svoji situaci s větším odstupem než ženy mladší, pro které je tato zkušenost čerstvá. Starší ženy také měly více času se s možnými důsledky vypořádat. Toto omezení není lehké vyřešit, protože věk žen koreluje velmi úzce s dobou, kdy rodí děti, která je téměř identická s dobou uplynulou od přerušování účasti na trhu práce.

Výsledky analýzy

Přerušování účasti na trhu práce z důvodu péče o děti

Matky v České republice nejčastěji přerušovaly svoji účast na trhu práce kvůli péči o děti na dva až čtyři roky (asi 33 % všech dotázaných žen) a na čtyři až deset let (28 % matek). Asi 16 % dotázaných opustilo z důvodu výchovy dětí pracovní trh na dobu kratší jednoho roku a 16 % na jeden až dva roky. Velmi malá skupina žen (5 %) se starala o děti na plný úvazek více než deset let. Pouze 2 % matek uvedla, že zaměstnání z tohoto důvodu vůbec nepřerušila.

Pokud se na tyto výsledky podíváme v kontextu ostatních evropských zemí, ukazuje se, že chování českých žen se nejvíce blíží chování matek ve Švédsku, Rakousku, Finsku a Německu, tedy v zemích, ve kterých je zákonem garantovaná rodičovská dovolená také relativně dlouhá. Vzhledem k tomu, že mezinárodní srovnání není hlavním cílem tohoto článku a má pouze ilustrační charakter, nebudeme mu věnovat větší prostor.

Výše uvedené údaje zahrnují vzorek všech matek starších 18 let, a poskytují tak pouze velmi obecné informace o tom, jak dlouho trvalo přerušování zaměstnání z důvodu péče o děti. Je proto nezbytné rozvést podrobnější analýzy, které berou v potaz období, v průběhu něhož se děti narodily a ženy o ně pečovaly, stejně jako počet dětí, které žena měla, a vliv dalších individuálních faktorů.

Vzhledem k tomu, že nejsou k dispozici longitudinální data, která by nám umožnila dlouhodobě sledovat vývoj chování žen týkající se péče o děti na plný úvazek, využili jsme několika proměnných v ESS výzkumu (délku přerušování zaměstnanosti z důvodu péče o děti, rok narození nejmladšího dítěte a počet dětí) a zkonstruovali jsme retrospektivně vzorce „přestávek“ v zaměstnání způsobených péčí o děti ve třech historických obdobích: do roku 1971, mezi lety 1972 a 1991 a po roce 1992. Tato tři období byla vybrána proto, že reflektují změny v legislativě určující délku garantované placené rodičovské dovolené. Odchod na rodičovskou dovolenou je totiž nejčastější formou přerušování účasti na trhu práce z důvodu péče o děti u českých matek.

Z dat prezentovaných v tabulce 1 vyplývá, že doba přestávek v kariéře se v České republice s postupujícím časem neustále prodlužovala a svého maxima dosáhla v období po roce 1991. Pokud si například představíme ženy se dvěma dětmi, můžeme konstatovat, že před rokem 1971 asi polovina matek dvou dětí strávila mimo pracovní trh méně než dva roky. Po roce 1991 to bylo pouze přibližně 10 % matek. Naopak, 61 % žen, které měly děti po roce 1991, přerušilo zaměstnání na dobu delší než čtyři roky, což je asi třikrát více v porovnání s ženami, které porodily před rokem 1971 (tabulka 1).

Z předchozí tabulky je patrné, že přerušování účasti na trhu práce z důvodu péče o děti závisí na počtu dětí

Tabulka 2: Výsledky multinomiální logistické regrese – faktory ovlivňující dobu strávenou mimo pracovní trh z důvodu péče o děti.

Nezávisle proměnná	kategorie nezávislých proměnných	Závisle proměnná: Doba strávená péčí o děti na plný úvazek (zahrnuje mateřskou a rodičovskou dovolenou)	
		doba strávená péčí: 2–4 roky referenční kategorie: doba do 2 let Exp(B) odhadnuté šance	doba strávená péčí: 4 a více let referenční kategorie: doba do 2 let Exp(B) odhadnuté šance
Vzdělání	základní	1,386	2,568*
	střední/ vyučená	1,734	2,795**
	střední s maturitou	1,885*	2,202*
	vysokoškolské (RK)		
Zkušenost s prací na částečný úvazek	ne	0,742	0,493**
	ano		
Pracovní smlouva v současném nebo posledním zaměstnání	na dobu neurčitou	1,620*	1,195
	na dobu určitou (RK)		
Zkušenost s nezaměstnaností trvající minimálně 3 měsíce	žádná	0,815	0,979
	ano (RK)		
Vedoucí postavení v současném nebo posledním zaměstnání	ano	1,249	1,129
	ne (RK)		
Žena by měla být připravena omezit placenou práci, pokud je to v zájmu rodiny	ano	0,812	1,279
	ani tak, ani tak	0,673	0,741
	ne (RK)		
Počet dětí	1	0,636	0,063***
	2	0,944	0,493**
	3 a více		
Alespoň jedno dítě narozené v roce 1989 nebo po roce 1989	žádné děti po 1989	0,319***	0,136***
	alespoň jedno dítě po 1989 (RK)		
Cox and Snell R Square	0,237		
Nagelkerke R Square	0,267		
Model fitting information	χ^2 234, df. 24, sig. 0,000		
Goodness of Fit: Pearson	638,5, df. 610, sig. 0,204		

Zdroj: ESS 2004, vlastní výpočty. N = 8.

Vysvětlivky: * statistická významnost na úrovni 0,05, ** na úrovni 0,01, *** na úrovni 0,001. (RK)=referenční kategorie. Exp(B) odhadnuté šance – interpretace: hodnota větší než 1 znamená, že odhadnuté šance jsou u respondentů spadajících do dané kategorie nezávislé proměnné vyšší než u respondentů spadajících do referenční kategorie (RK). Hodnota menší než 1 znamená menší odhadnuté šance.

Tabulka 3: Výsledky binární logistické analýzy – faktory ovlivňující vnímání dopadů přerušení účasti na trhu práce z důvodu péče o děti na další kariéru ženy-matky.

a kontextu/období, v němž lidé žijí. V následujících odstavcích představujeme výsledky multinomiální logistické regrese, které poskytují podrobnější analýzu faktorů determinujících délku přerušování zaměstnání kvůli péči o děti, tentokrát na multivariační úrovni. Mimo již uvedeného počtu dětí a období, ve kterém ženy účast na trhu práce přerušovaly, zahrnujeme také vzdělání, charakteristiky současného nebo posledního zaměstnání, zkušenost s nezaměstnaností trvající nejméně tři měsíce, zkušenost s prací na částečný úvazek a postoj k rovnováze rodinného života a s účastí žen na trhu práce.

Výsledky multinomiální regrese prezentované v tabulce 2, kde referenční kategorií závisle proměnné je doba přerušování kariéry na dobu kratší dvou let, potvrzuje zjištění z předchozích analýz, tedy fakt, že doba narození dětí (před rokem 1989 nebo po něm) má významný vliv na délku přerušování zaměstnání. Pokud kontrolujeme pro ostatní nezávisle proměnné ženy, které měly děti v období před

rokem 1989, mají mnohem menší pravděpodobnost setrvalovat mimo pracovní trh déle než dva roky než ženy, které porodily po sametové revoluci. Matky jednoho nebo dvou dětí v porovnání s ženami s více potomky méně často přerušily účast na pracovním trhu po dobu přesahující čtyři roky. Ženy s nižším než vysokoškolským vzděláním vykazují významně silnější tendence pečovat o děti na plný úvazek po dobu delší než čtyři roky, jinými slovy: vysokoškolačky obecně přerušují kariéru na dobu kratší. Ženy, které nikdy kvůli dětem nepracovaly na částečný úvazek, také mají větší odhadnuté šance přerušovat účast na trhu práce na dobu delší než čtyři roky. Doba přerušování účasti na trhu práce také závisí na typu smlouvy. Matky, které měly v posledním nebo současném zaměstnání smlouvu na dobu neurčitou, tedy méně stabilní úvazek na trhu práce, vykazují vyšší odhadnuté šance pečovat o své děti po dobu dvou až čtyř let v porovnání s ženami se smlouvou časově omezenou (tabulka 2).

Vnímání dopadů přerušení účasti na trhu práce kvůli péči o děti

Z dat ESS vyplývá, že 15 % českých žen pocítilo negativní dopady přerušení účasti na trhu práce z důvodu péče o své potomky. I když přibližně jedna šestina českých žen pocítuje jisté znevýhodnění spojené s tím, že zůstaly s dítětem nějakou dobu doma, jsou na tom české matky v porovnání s ostatními evropskými zeměmi relativně dobře. Pozitivnější nebo podobné hodnocení dopadů přerušení zaměstnání vykazují pouze ženy z Estonska, Finska, Dánska, Slovinska a Švédska, tedy z postsocialistických a tradičně sociálně-demokratických severských zemí. Situace je jiná v Rakousku, Německu a Velké Británii, kde je celá jedna třetina žen s dětmi, které kdy strávily nějaký čas mimo pracovní trh kvůli péči o děti, přesvědčena o tom, že toto přerušení mělo negativní dopad na jejich pozdější kariéru.

Relativně pozitivní hodnocení dopadů přerušení účasti na trhu práce v České republice může být vysvětleno tím, že podle našich předchozích zjištění se české matky jen výjimečně věnují péči o děti na plný úvazek po dobu delší než je ta vymezená vyplácením rodičovského příspěvku. Z toho vyplývá, že ženy formálně vystupují z trhu práce a jejich návrat do zaměstnání je garantován zákonem.

Také je třeba si uvědomit, že větší část dotázaných (67 % vzorku) tvořily ženy, které měly děti před sametovou revolucí a které vnímají dopady přerušení kariéry mnohem pozitivněji (9 % z nich uvádí, že pocítilo negativní dopady) než ženy, které přerušily účast na trhu práce po roce 1989 (25 % z nich uvádí negativní důsledky přerušení).

Výsledky logistické regrese, které se týkají determinant ovlivňujících vnímání dopadů přerušení kariéry kvůli péči o děti a které jsou prezentovány v tabulce 3, potvrzují hypotézu, že ženy se středním vzděláním s maturitou a vysokoškolačky vykazují statisticky významně vyšší pravděpodobnost vnímat dopady přerušení kariéry kvůli péči o děti negativně v porovnání se ženami se základním vzděláním. Tato tendence může být vysvětlena tím, že ženy s vyšším vzděláním přerušením kariéry více riskují ztrátu kvalifikace a možnosti pracovního postupu než ženy se základním vzděláním.

Ukazuje se také, že rozvedené, odděleně žijící nebo ovdovělé ženy mají vyšší šance zpětně hodnotit dopady spojené s péčí o děti jako negativní než ženy vdané. Tato skutečnost může být vysvětlena tím, že formalizované partnerství buď poskytuje ženám podporu v podobě participace muže na rodinných pracích, péči o dítě či finančního zázemí, nebo jim umožňuje snáze zapomenout na negativní důsledky spojené s vystoupením z trhu práce.

Ženy, které přerušily kariéru na více než čtyři roky, vnímají dopady přerušení statisticky významně negativněji než ženy, které strávily péčí o děti jeden až čtyři roky. Tento výsledek je v souladu s hypotézou, že čím déle zůstávají ženy mimo trh práce, tím negativnější dopady na jejich kariéru toto přerušení má.

To, že žena v době výzkumu nebo ve svém posledním zaměstnání měla smlouvu na dobu neurčitou, výrazně sni-

žuje odhadnuté šance negativních dopadů přerušení účasti na trhu práce. Tato skutečnost může být vysvětlena tím, že ženy, které měly v době, kdy se rozhodly pečovat o své děti, stabilní postavení na trhu práce, nebo ty, kterým se jejich pozici podařilo stabilizovat a dosáhnout dlouhodobé pracovní smlouvy později, patří mezi úspěšnější na trhu práce, a proto nemají tolik důvodů vnímat přerušení účasti na trhu práce jako negativní.

Data ukazují, že mnohem pozitivněji vnímají přerušení kariéry kvůli péči o děti ženy, které nemají vyhraněné názory týkající se výroku, že by žena měla být připravena omezit placenou práci, pokud je to v zájmu rodiny. Toto zjištění není úplně v souladu s naším očekáváním, že ženy orientované na rodinu budou vnímat přerušení kariéry méně negativně než ostatní ženy. Výsledky našich analýz nasvědčují, že jsou to spíše „flexibilní“/ adaptabilní ženy, tedy ty, které jasně nepreferují ani rodinu, ani práci, které nevnímají dopady přestávek v kariéře negativně.

Z tabulky také vyplývá, že ženy, které porodily alespoň jedno ze svých dětí po roce 1989, tedy v období transformace, vnímají dopady přerušení kariéry kvůli péči o dítě dvakrát negativněji než ženy, které měly děti před rokem 1989. Za těmito výsledky může stát několik možných vysvětlení. Prvním z nich je skutečnost, že v posledních desetiletích jsou ve všech rozvinutých zemích ženy stále více orientovány na svoji pracovní kariéru a mladší generace žen jsou čím dál tím méně nakloněny tradičně chápaným rolím mužů a žen ve společnosti. Mladší ženy¹⁵ tedy více než ženy starší vnímají dobu strávenou mimo pracovní trh kvůli péči o děti jako negativum pro svoji další kariéru. Druhým možným vysvětlením rozdílů mezi ženami před rokem 1989 a po roce 1989 je to, že mladší ženy hodnotí bezprostřední krátkodobé dopady, zatímco starší ženy hodnotí z většího časového odstupů. Je možné, že i mladší ženy by za pár let, pokud se jim podaří kariéru znovu nastartovat a „dohonit zpoždění“, hodnotily dopady rodičovské dovolené méně negativně. V kontextu České republiky se nám ovšem zdá realističtější třetí vysvětlení. Vychází z toho, že zrušení mnoha do té doby relativně štědrých sociálních opatření týkajících se péče o děti, zvýšení hrozby nezaměstnanosti a nejistota na trhu práce po roce 1989 vedou k tomu, že ženy, které měly alespoň jedno dítě po roce 1989, vnímají přerušení kariéry mnohem citlivěji a negativněji než ženy, které na čas přerušily svoji kariéru v období před sametovou revolucí.

Závěry

Hlavním cílem statě bylo zkoumat přerušení pracovní aktivity z důvodů péče o děti a jejich dopady na pracovní kariéru žen-matek v České republice.

ESS data z roku 2004 ukázala, že relativně velké procento českých matek přerušuje svoji pracovní kariéru za účelem péče o děti. Pouze dvě procenta respondentek uvádějí, že svoji kariéru nikdy nepřerušila, ať už z důvodu mateřské, rodičovské dovolené nebo přechodu do pracovní neaktivity. To staví Českou republiku na přední příčky v evropském srovnání.

Nezávislé proměnné	Kategorie nezávislých proměnných	Exp (Beta) = odhadnuté šance	N
Vzdělání	základní (RK)		137
	střední/ vyučená	1,40	292
	střední s maturitou	2,23*	301
	vysokoškolské	2,40*	75
Alespoň jedno dítě narozené v roce 1989 nebo po roce 1989	žádné děti po 1989 (RK)		569
	alespoň jedno dítě po 1989	2,25**	236
Rodinný stav v současnosti	vdaná (RK)		465
	rozvedená, odděleně žijící, vdova, nikdy vdaná	2,25*	340
Celkový počet dětí	1 (RK)		251
	2	0,89	376
	3 a více	0,59	178
Doba strávená péčí o děti na plný úvazek	do jednoho roku	0,78	148
	1 až 2 roky	0,31**	132
	2 až 4 roky	0,52*	267
	4 a více let (RK)		258
Hlavní typ aktivity na trhu práce v současnosti	v placené práci (RK)		324
	nezaměstnaná	0,55	35
	v důchodu	0,64	309
	v domácnosti	1,65	121
	jiné (studující, postižená, jiné)	4,76*	16
Vedoucí postavení v současném nebo posledním zaměstnání	ano	0,83	108
	ne (RK)		697
Zkušenost s nezaměstnaností trvající minimálně 3 měsíce	ano (RK)		169
	ne	0,64	636
Zkušenost s prací na částečný úvazek z důvodu péče o děti	ano (RK)		162
	ne	1,219	646
Typ smlouvy v současném nebo posledním zaměstnání	na dobu neurčitou (RK)		651
	na dobu určitou	1,69*	154
Žena by měla být připravena omezit placenou práci, pokud je to v zájmu rodiny	souhlasí (RK)		464
	ani tak, ani tak	0,29***	172
	nesouhlasí	1,08	169
Cox and Snell R Square	0,11		
Nagelkerke R Square	0,20		
- 2 Log likelihood	578		
Hosmer and Lemeshow Model Fit Test	Chi-square: 12,2, df: 8, významnost: 0,142		

Zdroj: ESS 2004, vlastní výpočty. N= 805.

(RK)=referenční kategorie. * statistická významnost na úrovni 0,05, ** na úrovni 0,01, *** na úrovni 0,001. Exp(B) odhadnuté šance – interpretace: hodnota větší než 1 znamená, že odhadnuté šance uvést negativní dopady přerušování kariéry jsou u respondentů spadajících do dané kategorie nezávislé proměnné vyšší než u respondentů spadajících do referenční kategorie (RK). Hodnota menší než 1 znamená menší odhadnuté šance.

Analýzy ukázaly, že doba, po kterou české ženy přerušovaly svou kariéru kvůli péči o děti, se v průběhu posledních desetiletí měnila, a lze vypočítat, že tento vývoj odrážel do velké míry legislativu definující délku mateřské/rodičovské dovolené. Data týkající se vzorců kariérních přestávek u žen s dvěma dětmi ukazují, že do 70. let pouze 24 % matek přerušilo svoji kariéru na čtyři a více let, v 70. a 80. letech se jejich počet zvýšil na 31 % a po roce 1991 dokonce na 61 %. Z výsledků logistické analýzy vyplynulo, že doba strávená péčí o děti na plný úvazek souvisí nejenom s obdo-

bím/kontextem, v průběhu kterého se děti narodily, a s počtem dětí, ale také se vzděláním matky, typem smlouvy v posledním nebo současném zaměstnání a se zkušeností s prací na částečný úvazek. Podíváme-li se na dopady přerušování pracovní kariéry, vidíme, že ženy v České republice, které na nějakou dobu přerušily své působení na trhu práce z důvodu péče o děti, si nejsou vědomy negativních dopadů tohoto přerušování na jejich další kariéru (86 %). Čtrnáct procent žen uvedlo, že výpadek z pracovního procesu měl na jejich další působení na trhu práce negativní dopad. V po-

rovnání s ostatními evropskými zeměmi je toto procento relativně nízké. Vysvětlení je nasnadě. Češky vnímají dopady přerušení působení na trhu práce relativně pozitivněji než ženy v jiných evropských zemích, protože české matky v hojně míře přerušují pracovní kariéru pouze po dobu mateřské a rodičovské dovolené, kdy jsou rizika negativních důsledků pro pozdější znovuzapojení na trhu práce mnohem menší než v případě formální neaktivity. Je nutné také uvést, že existuje významný rozdíl mezi ženami, které měly děti před rokem 1989 a po něm. Ženy, které přerušily svoji kariéru po roce 1989, vnímají dopady přerušení výrazně negativněji než ženy, které se věnovaly péči o své potomky v době před sametovou revolucí.

V druhé části článku jsme zkoumali vliv vybraných mikroekonomických ukazatelů na to, jak české ženy-matky vnímají dopady přerušení účasti na trhu práce. Z dat vyplynulo, že ženy se středním vzděláním s maturitou a vysokoškolačky vnímají dopady přerušení významně negativněji než ženy se základním vzděláním. Dále se potvrdila naše hypotéza, že ženy žijící mimo manželský svazek, tedy ženy žijící odděleně, rozvedené, ovdovělé nebo svobodné matky, vnímají dopady přerušení kariéry hůře než ženy vdané. Fakt, že žena měla v době výzkumu nebo ve svém posledním zaměstnání smlouvu na dobu neurčitou, tedy „jistě“ zaměstnání, výrazně snižuje pravděpodobnost negativních dopadů přerušení kariéry. Vidíme také, že ženy, které strávily mimo pracovní trh dobu mezi jedním až čtyřmi lety, vnímají dopady tohoto přerušení statisticky významně méně negativně než ženy, které se péčí o děti na plný úvazek věnovaly čtyři a více let, tedy relativně dlouhou dobu. To potvrzuje, že pokud se žena ocitne dlouhodobě mimo trh práce, důsledky tohoto přerušení jsou vnímány jako závažné. Velmi důležitým zjištěním je také to, že ženy, které porodily alespoň jedno dítě po roce 1989, tedy v období transformace, vnímají dopady přerušení kariéry kvůli péči o dítě dvakrát negativněji než ženy, které měly děti před rokem 1989. Tato skutečnost může být vysvětlena tím, že mladší ženy, jejichž děti se narodily po změně režimu, jsou více orientované na profesní život a kariéru (postup v zaměstnání) než ženy starší. Dalším důvodem tohoto stavu je situace na trhu práce a v oblasti opatření státní rodinné politiky, která k mladým matkám nebyla po sametové revoluci nijak vstřícná. Roli jistě hraje i to, že mladší ženy se vyjadřují k nedávné minulosti a jejich zkušenost je velmi čerstvá, kdežto starší ženy ji vidí s odstupem mnoha let, v jejichž průběhu mohly negativní důsledky přerušení účasti na trhu práce vykompenzovat.

Literatura

- Bernhardt, E. M. 2000. *Female Careers between Employment and Children; European Observatory of the Social Situation*. [online] Dostupné na: <http://europa.eu.int/comm/employment_social/eoss/downloads/sevilla_2000_bernhardt_en.pdf>.
- Bettio, F., Willa, P. 1998. „A Mediterranean Perspective on the Break-Down of the Relationship between Participation and Fertility.“ *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 22, No. 2: 137–171.
- Crompton, R., Clare, L. 2005. „The new gender essentialism – domestic and family „choices“ and their relation attitudes.“ *The British Journal of Sociology*, Vol. 56, No. 4: 601–620.
- Čermáková, M. 1997. „Postavení žen na trhu práce.“ *Sociologický časopis*, Vol. 33, No. 3: 389–404.
- Desai, S., Waite, L. 1991. *Women's employment during pregnancy and after the first birth : occupational characteristics and work commitment*. Rand Research document N-33-53-NICHD. Santa Monica, CA: RAND.
- Esping-Andersen, G., Gallic, D., Hemerijck, A., Myles, J. 2002. *Why We Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University.
- Eurostat 2006. *Europe in Figures*. Eurostat Year Book 2006–2007. Luxembourg: Eurostat. [online] Dostupné na: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-06-001/EN/KS-CD-06-001-EN.PDF>.
- Gauthier, A. H. 2000. „Public policies affecting fertility and families in Europe: A survey of the 15 states.“ Paper prepared for the European Observatory on Family Matters, Annual Seminar 2000 „Low Fertility, Families and Public Policies,“ Sevilla (Spain). [online] Dostupné na: <<http://www.iesf.es/fot/Policies-affecting-fertility-2000.pdf>>.
- Gornick, J. C., Jacobs, J. A. 1998. „Gender, the Welfare State, and Public Employment: A Comparative Study of Seven Industrialized Countries.“ *American Sociological Review*, Vol. 63, No. 5: 688–710.
- Hakim, C. 1992. „Explaining Trends in Occupational Segregation: The Measurement, Causes, and Consequences of the Sexual Division of Labour.“ *European Sociological Review*, Vol. 8, No. 2: 127–152.
- Hakim, C. 2002. „Lifestyle preferences as determinants of women's differentiated labour market careers.“ *Work and Occupations*, Vol. 29, No. 4: 428–459.
- Hamplová, D. 2003. „Women and the labor market in the Czech Republic: Transition from Socialist to Social Democratic Regime?“ University of Bamberg. Working paper No. 46. [online] Dostupné na: <http://web.uni-bamberg.de/sowi/soziologie-i/globalife/downloads/wp_zipped/wp046.pdf>.
- Hardarson, O. 2006. *People outside the labor force: Declining inactivity rates. Statistics in Focus, Population and Social Conditions*. Luxembourg: Eurostat.
- Hašková, H., Křížková, A. 2008. „The Impact of EU Accession on the Promotion of Women and Gender Equality in the Czech Republic.“ Pp. 155–173 in Roth, S. (ed.). *Gender Issues and Women's Movement in the European Union*. Oxford: Berghahn Books.
- Hofmeister, H., Blossfeld, H. & Mills, M. 2006. „Globalization, uncertainty and women's midlife courses: a theoretical framework.“ In: Blossfeld, H. P. a Hofmeister, H. (eds.) *Globalization, Uncertainty, and Women's Careers: An International Comparison*. Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar. [online] Dostupné na: <<http://>>

- www.heather-hofmeister.de/texts/Globalization_WomenCareers_Ch01_Introduction.pdf>.
- Chang, M. L. 2000. „The Evolution of Sex Segregation Regimes.“ *American Journal of Sociology*, Vol. 105, No. 6: 1658–1701.
- Chiplin, B., Sloane, P. J. 1976. „Personal Characteristics and Sex Differentials in Professional Employment.“ *The Economic Journal*, Vol. 86, No. 344: 729–745.
- Kangas, O., Rostgaard, T. 2007. „Preferences or institutions? Work-family life opportunities in seven European countries.“ *Journal of European Social Policy*, Vol. 17, No. 3: 240–256.
- Kilkey, M., Bradshaw, J. 1996. „Lone Mothers, Economic Well-Being, and Politics.“ Pp. 147–184 in Sainsbury, D. (ed.) *Gender and Welfare State Regimes*. Oxford: Oxford University Press.
- Křížková, A. 1999. „The Division of Labour in Czech Households in the 1990s.“ *Czech Sociological Review*, Vol. 7, No. 2: 205–214.
- Kuchařová, V. 1999. „Women and Employment.“ *Czech Sociological Review*, Vol. 7, No. 2: 179–194.
- Leon, M., Millns, S. 2006. „Parental, Maternity and /or Paternity Leave: Comparative European Perspectives.“ Paper presented at the SPA Annual Conference „The State of Welfare: Past, Present and Future. University of Birmingham, 18–20 July 2006.
- Lewis, J. 1992. „Gender and the Development of Welfare Regimes.“ *Journal of European Social Policy*, Vol. 2, No. 3: 159–173.
- Manning, N. 2004. „Diversity and Change in Pre-Accession Central and Eastern Europe Since 1989.“ *Journal of European Social Policy*, No. 14: 211–232.
- Math, A., Meilland, C. 2004. „Family related leave and industrial relations.“ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, European industrial relations observatory on-line. [online] Dostupné na: <<http://www.eiro.eurofound.eu.int/about/2004/study/tn0403101s.html>>. Staženo 16. 9. 2004.
- McRae, S. 2003. „Constraints and Choices in Mother's Employment Careers.“ *British Journal of Sociology*, Vol. 53, No. 3: 317–338.
- Mertens, N., Schippers, J. J., Siegers, J. J. 1995. „Career interruptions and women's life-times earnings.“ *The European Journal of Women's Studies*, Vol. 2: 469–491.
- MPSV 2009. *Dávky státní sociální podpory*. [online] Dostupné na: <<http://www.mpsv.cz/cs/2#dsp>>. Staženo 4. 9. 2009.
- OECD 2002. *Employment outlook*. OECD.
- Pascall, G., Kwak, A. 2005. *Gender Regimes in Transition in Central and Eastern Europe*. Bristol: Policy Press.
- Pfau-Effinger, B. 2004. *Development of Culture, Welfare States and Women's Employment in Europe*. Hamburg: Ashgate Publishers.
- Plantenga, J., Remery, C. (eds.) 2005. *Reconciliation of work and private life: A comparative review of thirty European countries*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Plomien, A. 2004. *From Socialism to Capitalism: Women and their Changed Relationship with the Labor Market in Poland*. University of Bamberg. Working paper No. 68. [online] Dostupné na: <http://web.uni-bamberg.de/sowi/soziologie-i/globalife/downloads/wp_zipped/wp068.pdf>.
- Rhum, C. J. 1998. „The Economic Consequences of Parental Leave Mandates: Lesson from Europe.“ *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 113, No.1: 285–317.
- Roman, A. A. 2006. *Deviation from the standards: Effects on labour continuity and career patterns*. Amsterdam: Dutch University Press.
- Rostgaard, T. 2004. „Early Childhood Policy in Central and Eastern Europe – a Decade and Half of transition.“ *Early Childhood and Family Policies Series*, No. 8. [online] Dostupné na: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001337/133733e.pdf>>.
- Sainsbury, D. (ed.) 1996. *Gender and Welfare State Regimes*. Oxford: Oxford University Press.
- Saxonberg, S., Sirovátka, T. 2006. „Failing family policy in post-communist Central Europe.“ *Journal of Comparative Policy Analysis*, Vol. 8, No. 2: 185–202.
- Sirovátka, T. 2004. „Rodinné chování a rodinná politika v období transformace.“ In: Sirovátka, T. (ed.) *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: MU a Georgetown.
- Szelewa, D., Polakowski, M. P. 2008. „Who cares? Changing patterns of childcare in Central and Eastern Europe.“ *Journal of European Social Policy*, Vol. 18: 115–131.
- Šmausová, G. 2009. „Emancipace, socialismus a feminismus.“ [online] Dostupné na: <<http://www.feminismus.cz/download/emancipace.pdf>>. Staženo 3. 9. 2009.
- Večerník, J. 2007. „Work Values and Job Attitudes in the Czech Republic between 1997 and 2005.“ *Czech Sociological Review*, Vol. 42, No 6: 1195–1219.
- Valentová M. 2004. *Rovnováha mezi rodinným životem a pracovní kariérou v kontextu ženské zaměstnanosti. Mezinárodní srovnávací studie*. Praha: VUPS, výzkumné centrum Brno. [online] Dostupné na: <<http://praha.vupsv.cz>>. Staženo 3. 9. 2009.
- Valentová, M., Šmídová, I., Katrňák, T. 2007. „Genderová segregace trhu práce v kontextu segregace vzdělanosti: mezinárodní srovnání.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, Vol. 8, No. 2: 43–52.

Poznámky

- 1 Kariéra je v tomto článku definována jako vzestupná dráha v zaměstnání.
- 2 Faktory týkající se individuálních charakteristik jednotlivců.
- 3 Oddobí před rokem 1989 zahrnuje oddobí od roku 1948 do roku 1989, tedy éru socialismu.
- 4 Nařízení Evropské unie z roku 1992 (Pregnant workers directive) stanoví minimální hranici mateřské dovolené v délce 14 týdnů, přičemž těhotné ženě by měla být vyplácena podpora přinejmenším adekvátní dávkám v nemoci. Nařízení 96/34/EC (Parental leave directive) týkající se rodičovské dovolené stanoví, že minimální trvání rodičovské dovolené by mělo být ve všech členských stá-

tech tři měsíce a že dovolenou by mělo být možné čerpat do osmi let věku dítěte (Leon a Millns 2006), přičemž ji mohou čerpat oba rodiče. Pracovníkovi je garantován návrat do stejné pozice, jakou vykonával před nástupem dovolené.

5 Byť v období socialismu oficiálně neexistovala nezaměstnanost, můžeme hovořit o relativně vysoké míře tzv. skryté nezaměstnanosti, což je procento lidí, kteří jsou formálně zaměstnaní, ale nenacházejí se v pracovní době v zaměstnání, nebo jejichž činnost nijak nepřispívá k ekonomickému výkonu dané země (Hamplová 2003).

6 Někteří autoři uvádějí, že deklarovaná genderová rovnost se opravdu týkala pouze participace na trhu práce, přičemž v domácí sféře bylo udržováno tradiční rozdělení rolí mezi muži a ženami (Manning 2004; Večerník 2007; Crompton, Clare 2005). Ženy tedy byly nuceny kombinovat roli zaměstnankyň na plný úvazek s rolí pečovatelek a hospodyň. Najdeme i zmínky o genderové segregaci na trhu práce v období socialismu, kde ženy okupovaly pouze určitá zaměstnání nebo sektory (Kuchařová 1999; Valentová et al. 2007; Sirovátka 2004).

7 Česká republika patří k zemím s nejnižší mírou zaměstnanosti na částečný úvazek v EU (Hamplová 2003).

8 Neaktivita by neměla být zaměňována s dočasným přerušením účasti na trhu práce v podobě mateřské a rodičovské dovolené či se statutem nezaměstnanosti. Lidé na mateřské a rodičovské dovolené a nezaměstnaní jsou totiž, na rozdíl od jedinců neaktivních na trhu práce, oficiálně součástí pracovní síly.

9 V analýzách používáme designovou váhu (design weight – dweight), která zvyšuje reprezentativnost dat jednotlivých zemí a přibližuje tak charakter výběru reálnému složení populace v každé ze zkoumaných zemí.

10 Takto definované varianty odpovědi (nerovnoměrné časové intervaly) znemožňují přesné určení doby, kterou žena strávila péčí o děti. Máme tak k dispozici pouze přibližnou identifikaci v podobě kategorické proměnné, což do značné míry limituje výběr použitelných statistických metod a snižuje preciznost našich analýz.

11 Multinomiální logistická regrese patří mezi moduly logistické regrese a umožňuje analyzovat efekt nezávislých proměnných na závislou proměnnou, která může mít více než dvě kategorie. Hodnoty koeficientů v tabulkách vyjadřují vliv nezávislých proměnných na dobu přerušení účasti na trhu práce. Tato metoda nám umožňuje pracovat se závislou proměnnou, která je nominálního charakteru, tedy v našem případě s dobou přerušení kariéry s více variantami kvalitativních odpovědí, a zjistit, jaká je pravděpodobnost, že nezávislé proměnné nastíněné v teoretické části článku mají vliv na to, že respondent uvádí jednu kategorii závislé proměnné v porovnání s vybranou referenční kategorií. Pro účely našeho článku jsme snížili počet kategorií

závislé proměnné z původních sedmi na tři: doba přerušení kratší než 2 roky, 2–4 roky a více než 4 roky. Za referenční kategorii závislé proměnné jsme zvolili první variantu (doba kratší než 2 roky).

12 Vzhledem k tomu, že ESS data neobsahují informaci o celkovém počtu dětí, je nezbytné ji dodatečně vytvořit ze dvou dostupných proměnných: vztah dalších členů žijících v současné době v dané domácnosti k respondentce (kategorie 2 = dítě) a počet dětí žijících mimo domácnost respondentky.

13 Proměnná byla nově vytvořena z těchto proměnných: rok narození dítěte žijícího ve společné domácnosti s respondentkou a rok narození nejmladšího dítěte žijícího mimo domácnost respondentky. Hodnota 1 byla přiřazena respondentkám, které mají alespoň jedno dítě narozené po roce 1989, a hodnota 0 ženám, které porodily před rokem 1989.

14 Je nesporné, že pro analýzu dopadů přerušení účasti na trhu práce kvůli péči o děti na další kariéru žen by bylo dobré vedle tohoto subjektivního ukazatele využít i objektivních longitudinálně měřených indikátorů, jež by umožnily sledovat postavení žen na trhu práce před narozením dítěte a po jeho narození (například přechody ze zaměstnanosti do neaktivity, odchod na mateřskou a rodičovskou dovolenou nebo vstup do práce na částečný úvazek, opětovný nástup do zaměstnání a kariérní postup). Takový zdroj dat bohužel nemáme k dispozici. I kdyby ale taková data existovala, nebyli bychom schopni odhalit, zda je situace žen v daném okamžiku výsledkem jejich volby, či pouhou nutností, a do jaké míry jsou s touto situací spokojeny. Tyto skutečnosti jsou přitom při vyhodnocování dopadů přerušení kariéry velmi důležité. Je totiž možné, že objektivní indikatory ukážou, že ženy se po přerušení účasti na trhu práce z důvodu péče o děti vracejí v hojném počtu do zaměstnání a vykonávají stejné povolání jako dříve. To ale nemusí znamenat, že po návratu nebyly vystaveny znevýhodnění, nebo že jim daná situace vyhovuje. Proto pokládáme subjektivní měření dopadů přerušení participace na trhu práce, tak jak ji mapuje ESS výzkum, za velmi důležitý zdroj informací.

15 Mladšími zde míníme ty ženy, které porodily po roce 1989, tedy matky dětí, které byly v roce 2004 mladší 15 let.

Marie Valentová získala doktorát ze sociologie na Fakultě sociálních studií MU v Brně. Nyní pracuje jako výzkumnice ve výzkumném centru CEPS/INSTEAD v Lucembursku. Je také externí odbornou asistentkou (visiting fellow) na Katolické univerzitě v Lovani (Belgie) a vyučuje kursy týkající se metodologie sociálního výzkumu v rámci mezinárodního magisterského programu IMPALLA (International Master in Social Policy Analysis). Její výzkumné zájmy se týkají zejména aktivity a neaktivity na trhu práce, zaměstnanosti žen, migrace, hodnot a postojů.